

центру» є підставою для організації інклюзивного навчання у закладі освіти для дитини з особливими освітніми потребами. Крім здійснення комплексного-психолого-педагогічного обстеження, центри надають методичну та консультаційну допомогу батькам та педагогам шкіл здійснюють моніторинг протягом перебування дитини у навчальному закладі, надають корекційно-розвиткові послуги дітям з ООП, які не навчаються. Центри здійснюють психолого-педагогічний супровід дітей, які мають особливі освітні потреби.

Перспектива дослідження. Подальшою перспективою нашого дослідження є розроблення ефективних шляхів співпраці з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах ІРЦ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інклюзивний ресурсний центр: досвід проекту. Київ: Плянди, 2015. 76 с.
2. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник. Київ, 2018. 252 с.
4. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 №545. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
5. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: Україна, 2019. 300 с.

Заєць Сергій Володимирович

директор КЗ «Новопразька спеціальна школа
Кіровоградської обласної ради»,
вчитель-дефектолог, спеціаліст вищої категорії,
вчитель-методист

ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано особливості організації корекційно-розвиткового супроводу учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Окреслено напрямки корекційно-розвиткового супроводу учнів з порушеннями інтелектуального розвитку (із досвіду роботи вчителя-дефектолога). Акцентовано увагу на особливостях розвитку сприймання у дітей з інтелектуальними порушеннями. Окреслено специфіку організації корекційно-розвиткового супроводу учнів з порушеннями інтелектуального розвитку у напрямках розвитку зорового, тактильно-рухового, слухового, смакового, нюхового сприймання.

Ключові слова: корекційно-розвитковий супровід, розвиток, сприймання, учні з інтелектуальними порушеннями, організація.

Zayets' Serhiy Volodymyrovych

director of KZ «Novoprazka special school
of Kirovogradregional council», teacher-defectologist,
specialist of the highest category, methodist teacher

ORGANIZATION OF CORRECTIONAL AND DEVELOPMENT SUPPORT OF STUDENTS WITH DISABILITIES OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT

The article analyzes the peculiarities of the organization of correctional and developmental support of pupils with intellectual disabilities. The directions of correctional and developmental support of pupils with intellectual disabilities (from the experience of a special education teacher) are outlined. Emphasis is placed on the peculiarities of the development of perception in children with intellectual disabilities. The specifics of the organization of correctional and developmental support of pupils with intellectual disabilities in the areas of development of visual, tactile-motor, auditory, gustatory, olfactory perception are outlined.

Key words: correctional development, development, perception, pupils with intellectual disabilities, organization.

Постановка проблеми: Реформування спеціальної освіти на сучасному етапі суспільного розвитку передбачає реалізацію принципів гуманізму, її демократизації, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його основних компетентностей.

Основною ознакою клініко-психологічної картини дитини з інтелектуальними порушеннями є виражена недостатність пізнавальної діяльності, що обумовлюється як низькою здатністю до мислення (процесами узагальнення та відволікання), так і порушеннями темпу, рухливості психічних процесів, недостатністю пам'яті, уваги тощо. Крім того процес сприйняття у дітей порушеннями з інтелектуального розвитку малоактивний, тому їх моторний і сенсорний розвиток значно відстає за темпами формування і проходить нерівномірно [7].

Результати досліджень вітчизняних дефектологів (Р. Боскіс, Т. Власова, О. Дячков, Г. Дульнев, Г. Єременко, Н. Морозова, М. Певзнер, І. Соловйов та інші) засвідчили, що хоча психофізичний розвиток дитини з порушеннями інтелектуального розвитку підпорядковується загальним законам розвитку психіки, він зумовлений своєрідністю її порушення. Так, первинний дефект викликає найрізноманітніші й складні вторинні зміни у психіці дитини. Для компенсації зазначених особливостей у системі навчання і виховання учнів з порушеним інтелектом передбачено комплексний корекційно-розвитковий супровід [2, с. 4].

Актуальність: Якість навчання та виховання дітей з особливостями інтелектуального розвитку значною мірою залежить від того, як на тому чи іншому етапі розвитку спеціального закладу загальної середньої освіти визначаються й розв'язуються завдання корекції порушень пізнавальної діяльності, обумовлюється зміст корекційної роботи, визначаються й реалізуються дидактичні аспекти корекції пізнавальної діяльності учнів.

Питанню корекційно-розвиткового супроводу присвячено роботи вітчизняних дефектологів: В. Засенка, С. Миронової, Т. Сак, В. Синьова, О. Хохліної, С. Федоренко та ін. Однак, незважаючи на значущість проблеми корекційного супроводу та значну кількість присвячених їй досліджень, зазначене питання ще й досі залишається недостатньо розробленим в теоретичному та практичному плані.

Мета статті – проаналізувати особливості організації корекційно-розвиткового супроводу учнів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Виклад основного матеріалу. У Новопраській спеціальній загальноосвітній школі-інтернат I-II ступенів Олександрійського району Кіровоградської обласної ради навчаються учні з інтелектуальними порушеннями, значна частина яких має комплексні порушення. Тому для них передбачена комплексний корекційно-розвитковий та реабілітаційно-компенсаторний супровід освітнього процесу [2, с. 10].

Навчально-виховна і корекційно-розвивальна робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями має носити комплексний характер, охоплювати всі лінії їхнього індивідуального розвитку [3]. Основними умовами і факторами, які сприяють просуванню психічного розвитку вказаної категорії дітей, є їхня особиста діяльність і співпраця з дорослими. Навчання має носити практичну спрямованість, оскільки з одного боку доступна дитині діяльність (предметна, ігрова, комунікативна, трудова тощо) виступає джерелом знань про оточуючий світ, із допомогою якого цей світ пізнається і перетворюється, а з іншого – різні види діяльності забезпечують можливість використання і закріплення навичок, роблять їх здобутком кожної окремо дитини, її власним досвідом, формують у неї вміння адаптуватись до соціального середовища. До того ж види допомоги, які мають надаватись кожній дитині, носять індивідуальний характер, мають різну спрямованість і повинні тривати протягом всього її життя.

У нормативних документах корекційно-розвиткова робота визначається як «комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводження дітей з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямований на корекцію порушень шляхом розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, мовлення та особистості дитини» [3].

Основними напрямками корекційно-розвиткової роботи для дітей з порушенням інтелектуального розвитку є:

1) розвиток зорового або слухового сприймання, мовлення, пізнавальної діяльності, психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо;

2) розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей шляхом взаємодії з навколишнім природним середовищем з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності і творчості;

3) створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та життєво важливих компетенцій [3].

Акцентуючи увагу на особливостях розвитку сприймання (зорового, тактильно-рухового, слухового, смакового, нюхового тощо) у дітей з інтелектуальними порушеннями, відмічаємо, що корекційно-розвиткова робота у зазначеному напрямку реалізується через цикл спеціально організованих корекційно-розвиткових занять для учнів різних нозологій. Для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку передбачено заняття з соціально-побутового орієнтування, розвитку мовлення, лікувальної фізкультури та ритміки, корекції розвитку, просторового орієнтування та ін. [4; 5]. Але значна кількість учнів має комплексні порушення, зокрема, інтелектуальні порушення можуть поєднуватись із порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату та ін. Тому корекційно-розвиткова робота має поєднувати комплекс занять різних фахівців, що охоплюють наступні напрямки.

Розвиток зорового сприймання. Зорові відчуття посідають найважливіше місце в системі відчуттів, через які здійснюється пізнання світу людиною. Вони дають нам найбільше відомостей про властивості предметів, явищ зовнішнього світу. Через них людина пізнає кольори, форми, величини предметів, їх рух чи спокій, напрям руху, віддаленість предметів тощо.

Зорові уявлення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеню збіднені, деформовані та нестійкі, в них виявляється узагальнене впізнавання, ототожнення предметів, які мають деяку подібність, неадекватність уявлень про навколишнє. Діти насилу виокремлюють у об'єкті складові частини, пропорції, не помічають важливі деталі, не завжди точно розпізнають кольори та їх відтінки. Цілісне уявлення про об'єкт виникає у дитини в результаті зорового обстеження, тобто цілеспрямованого його розглядання. Під керівництвом педагога діти спочатку виокремлюють основні елементи об'єкта, потім його деталі, визначають їх співвідношення, розташування.

Розвитку зорової довільної уваги та запам'ятовуванню, аналізу та синтезу сприяють наступні ігри та вправи [5; 6]: на розвиток зорової уваги; на впізнавання предметів; упізнавання реалістичних зображень знайомих предметів; обстеження об'ємних предметів з поступовим ускладненням будови; порівняння об'ємних предметів (2-5), які відрізняються контрастними кольорами, формами, величиною, кількістю деталей, після засвоєння порівняння їх зображень; обстеження плоских предметів за контуром; порівняння контурних зображень предметів (2-5 предметів відмінних виділеними властивостями: кольором, формою, величиною, розташуванням частин); порівняння натуральних подібних предметів, які відрізняються незначними ознаками, відтінками одного кольору, розміром окремих деталей і т. ін.; порівняння контурних зображень предметів та об'єктів (2-5), які відрізняються незначними ознаками; упізнавання предметів за його частинами; розглядання сюжетних малюнків, визначення в них сюжетних ліній;

Розвиток тактильно-рухового сприймання. Тактильний вид відчуттів (від лат. «tactilis» – дотиковий) виникає в результаті контакту зовнішньої поверхні тіла людини з різними об'єктами. Тактильні відчуття відображають комплекс властивостей об'єкта, який сприймає людина шляхом дотику та тиску, температури, болю. За допомогою тактильних відчуттів ми можемо дізнатися про форму, величину, пружність, щільність, цупкість, тепло, холод, тобто про характерні властивості об'єктів.

Для формування уявлення про предмет на основі дотикового сприймання, який складається з великої кількості тактильних та кінестетичних (від. грець, «kineo» – рухаюсь) сигналів, необхідний активний дотик, важливим компонентом якого є м'язово-рухова чутливість [1].

Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку не виявляє зацікавленості до тактильного обстеження предметів і самостійно не оволодіває рухами обмацування. Під час виконання завдання на визначення предмету на дотик, дитина може тривалий час тримати його у руці, не виконуючи ніяких рухів, і відповідно, не може визначити його форму, величину, виокремити його частини, фактуру тощо.

Органом дотику слугує рука. На шкірі кінцевих фаланг пальців рук знаходиться велика кількість нервових волокон, які реагують на дотик. Від скоординованих рухів пальців рук, цілеспрямованості та точності рухів, послідовності перцептивних (обстеження) дій залежить повнота та правильність образу, який сприймається. Відповідно, розвитку тактильно-рухових відчуттів будуть сприяти ігри та вправи на розвиток дрібної моторики пальців рук.

Для розвитку дрібної моторики можуть бути використані наступні вправи: застібання і розстібання гудзиків, «липучок», кнопок, гачків; прикріплення прищіпок до шнура; низання гудзиків, великих намистин, іграшок з отворами на шнур; намотування і розмотування ниток у клубок, на котушку; зав'язування та розв'язування стрічок; сортування (складання) дрібних предметів: частин мозаїки, боби, квасоля, горох тощо; закривання – розкривання, загвинчування – розгвинчування кришок на різних предметах; знаходження предметів у «сухому басейні» з квасолею, горохом, та іншим подібним наповнювачем у пластмасових тазах, відрах; катання м'ячиків різних за фактурою: гумових, дерев'яних, пластикових, із шипами «їжачки» тощо; ігри з конструкторами, мозаїками та іншими дрібними предметами [5].

Розвитку дрібної моторики сприяють ліплення з пластиліну, глини, солоного тіста; аплікація з різного матеріалу (папір, тканина, пух, вата тощо); малювання пальцями, долонями, олівцями, стирання намальованого ластиком; ігри з водою різної температури; ігри з піском.

Ефективно також проведення пальчикової гімнастики та рухів кистей трьох видів: на стискання, розтягування та розслаблення. Вправи пальчикової гімнастики виконуються протягом 2-3 хвилин на кожному занятті. Спочатку проводяться однотипні рухові дії, спрямовані на розвиток узгодженості та координованості рухів, і після їх засвоєння додаються більш складні рухи.

Основний спосіб розвитку тактильних відчуттів – *дидактичні ігри*. У ході проведення зазначених ігор необхідно створювати особливі умови: встановити

ширму або екран, користуватись непрозорим мішечком або серветкою, запропонувати дитині закрити / зав'язати очі. Для цього дітям пропонують упізнати знайомі предмети під час пересування долоні та пальців по предмету: «Упізнай свою іграшку», «Знайти таку ж саму іграшку», «Що у мішечку?», при цьому дитина повинна спиратися тільки на тактильний зразок.

Розвиток слухового сприймання. Важливе місце у пізнанні зовнішнього світу людиною посідають слухові відчуття. Вони відображають звукові властивості різних об'єктів. Значення слухових відчуттів особливо зростає завдяки тому, що на них базуються мовлення, співи, музика.

Розвиток слухового сприймання відбувається за двома напрямками: з одного боку, розвиток сприймання немовних звуків, з іншого розвиток фонематичного слуху [8, с. 22]. У дітей з порушеннями інтелектуального розвитку формування слухового сприймання, розрізнення немовних звуків та вміння діяти у відповідності із звуковими сигналами викликає великі складнощі. Використання спеціально підібраних дидактичних ігор надають можливість діяти за звуковим сигналом, навчитися розрізняти об'єкти та предмети навколишнього середовища за характерними звуками та шумами, співвідносити власні дії із сигналами.

На початковому етапі роботи з розвитку слухового сприймання для розрізнення немовних звуків необхідна зорова, зорово-рухова чи просто рухова опора. Це значить, що дитина повинна бачити предмет, який видає будь-який звук, самостійно отримати, якщо це можливо, звук, тобто здійснити будь-які дії. На основі додаткової чуттєвої опори у дитини складається потрібний слуховий образ.

Розвиток смакового та нюхового сприймання. Властивості предметів, до яких відноситься смак та запах збагачують уявлення дитини про навколишній світ, наповнюють його новими емоційними переживаннями. Смакові відчуття зводяться до чотирьох основних якостей: солодкого, гіркого, кислого й солоного. Нюхові відчуття відбивають ті властивості тіл і речовин, які називаються їх запахами.

Діти з порушеннями інтелектуального розвитку слабо усвідомлюють можливості нюхового та смакового аналізаторів, ідо пояснюється недорозвитком центральної нервової системи. Відповідно необхідна цілеспрямована робота з навчання таких дітей до пізнання смаків, запахів. Робота з розвитку нюхового сприймання дітей спрямована на вміння

розрізняти прості запахи та набування уявлень про різні запахи. Усі запахи умовно можна поділити на приємні та неприємні.

Навчання дітей їх розрізненню проводиться поетапно: ознайомлення з характерними запахами окремих реальних предметів та об'єктів живої та неживої природи, означення словом; порівняння різних запахів у процесі дидактичних ігор; розрізнення більш складних ароматів.

Дітей знайомлять із запахами, які часто зустрічаються у повсякденному житті: запах хліба, апельсина, ковбаси, кави, квітів, та інших предметів, та позначають їх словом: запах апельсину – приємний, свіжий, бадьорий; запах цибулі – різкий, гострий, гіркий. Знайомство з новим запахом відбувається із співставлення двох подібних об'єктів, один з яких має запах, інший не має: наприклад, цукрова пудра та ванілін, – мають однакові властивості кольору, сипкі, порошкоподібні.

У практиці роботи доцільно застосовувати *мультидисциплінарний підхід*. Особливість корекційно-розвиткової роботи полягає в можливості інтеграції на занятті знань із різних предметів. Під керівництвом педагога учень з'ясовує, чим об'єкти та предмети відрізняються один від одного (наприклад, цукор не має запаху, а ванілін приємно та сильно пахне). На наступному етапі запах ваніліну порівнюють із контрастними запахами вже знайомих дітям продуктів (огірка, мандарина, соснової шишки). Заключним етапом роботи над новим запахом є порівняння його із запахами речовин тієї ж видової групи. Якщо ванілін це прянощі, то його порівнюють із запахами інших прянощів: кориці, гвоздики, мускатного горіху, духмяного перцю тощо.

Висновки. Таким чином, учні з порушеннями інтелектуального розвитку мають певну специфіку у когнітивному, емоційно-вольовому та особистісному розвитку, що обумовлює корекційно-компенсаторну спрямованість освітнього процесу у спеціальному закладі загальної середньої освіти. Сутність психокорекційної педагогічної роботи з учнями зазначеної категорії полягає в одночасній синхронній корекції порушень інтелектуального розвитку та формуванні особистісної, когнітивної, мовленнєвої готовності дитини з особливими освітніми потребами до інтеграції в соціум.

Перспектива дослідження. У продовженні практичного дослідження особливостей організації корекційно-розвиткового супроводу учнів з порушеннями інтелектуального розвитку на базі Новопраської спеціальної

загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів Олександрійського району Кіровоградської обласної ради.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі та соціальному середовищі : навч. пос. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
2. Заєць С. В. Організація корекційно-розвиткового супроводу учнів з порушеннями інтелектуального розвитку : метод. розробка Нова Прага, 2020. 42 с.
3. Лист МОН України від 05.08.2019 №1/9-498 Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019-2020 н.р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo> (дата звернення: 06.03.2021).
4. Наказ МОН України від 26.07.2018 р. №813 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти I-II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами». URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/poslugi/licenzuvannya/protoko> (дата звернення: 06.03.2021).
5. Наказ МОН України від 23.04.2018 №414 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 06.03.2021).
6. Програми корекційно-розвиткової роботи для учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagaina-serednya-osvita> (дата звернення: 06.03.2021).
7. Таранченко О. М., Найда О. М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. Київ : Міленіум, 2010. 221 с.
8. Ціпан І. І. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими освітніми потребами : навч.-метод. пос. Березне, 2013. 41 с.

Каца Максим Миколайович

вчитель інформатики та обчислювальної техніки
КУ Сумський обласний центр комплексної
реабілітації для дітей та осіб з інвалідністю

ВКЛЮЧЕННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ РОЗВИВАЮЧИХ ІГОР В РОБОТУ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

Дана стаття розглядає одне з актуальних питань – залучення дітей з обмеженими можливостями здоров'я до світу інформаційної культури.

Ключові слова: комп'ютерні ігри, особливі освітні потреби, порушення мови, порушення зору, затримка психічного розвитку.